

УДК 334.72:339.9

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-5-5>**Тур О.В.**

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України*

Tur Olena

*Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher of
Macroeconomic Policy and Regional Development Research and
Development Centre
for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine*

СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ

MODERN WORLD TRENDS OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено загальні та специфічні особливості ведення малого бізнесу в різних країнах світу; визначено ключову роль певних видів діяльності, що здійснюються малими підприємствами, у розвитку економіки; обґрунтовано доцільність здійснення заходів із підтримки діяльності малого бізнесу як одного з головних чинників стабільного соціально-економічного зростання країни. Виокремлено світові тенденції розвитку малого бізнесу, до яких належать: активізація інноваційно спрямованих та високотехнологічних виробництв; формування пріоритетних напрямів діяльності на основі стратегічних векторів економічної політики; державна підтримка шляхом започаткування спеціальних цільових фондів; забезпечення пільгових умов кредитування діяльності; підтримка функціонування на рівні місцевих органів влади.

Ключові слова: малий бізнес, мале та середнє підприємництво, світові тенденції розвитку, державна підтримка, пріоритетні напрями діяльності, Європейський Союз.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы общие и специфические особенности ведения малого бизнеса в разных странах мира; определена ключевая роль видов деятельности, осуществляемых малыми предприятиями, в развитии экономики; обоснована целесообразность мероприятий по поддержке деятельности малого бизнеса как одного из главных факторов стабильного социально-экономического развития страны. Определены мировые тенденции развития малого бизнеса, к которым относятся: активизация инновационных и высокотехнологических производств; формирование приоритетных направлений деятельности на основе стратегических векторов экономической политики; государственная поддержка посредством учреждения специальных целевых фондов; обеспечение льготных условий кредитования деятельности; поддержка функционирования на уровне местных органов власти.

Ключевые слова: малый бизнес, малое и среднее предпринимательство, мировые тенденции развития, государственная поддержка, приоритетные направления деятельности, Европейский Союз.

ANNOTATION

Global trends in the small business development are investigated; general and specific features of small business in different countries are highlighted; influence of small enterprises activity on economy development is determined; feasibility of implementing measures to small businesses activity support is justified; it is indicated that small business plays a leading role in the positive trends formation in the countries economic development; it is determined that the significant influence of small businesses

activity on the economic growth is a factor for the formation and implementation of its state support programs; shifts in the emphasis of state support towards innovative and high-tech small enterprises are analyzed; it is determined that the "Small Business Act for Europe" forms the main priorities and creates favourable conditions for the effective operation of small businesses in European Union countries; global trends in small business development are highlighted; these trends include activation of innovative and high-tech industries, formation of activity priority areas which are based on strategic vectors of economic policy, formation of special trust funds, provision of preferential terms for lending activities, support of functioning at the local authorities level. It is concluded that wholesale and retail trade creates half of the products sold volume in the European Union at the expense of mainly small businesses with an almost equal contribution of various enterprises of this entrepreneurial activity type. The manufacturing industry is characterized by the opposite trend when more than half of the products sold volume is created by large enterprises. Common characteristics of doing business which include the availability of preferential terms for lending activities are identified, granting special powers to the executive authorities for making decisions in the field of small business; establishment of organizations to ensure of small businesses effective functioning; creation of specialized banks to support small businesses activity; availability of entrepreneurial training programs.

Key words: small business, small and medium entrepreneurship, global development trends, government support, priority areas of activity, the European Union.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку провідних країн світу свідчать про зростання ролі малого бізнесу у створенні доданої вартості, забезпеченні населення робочими місцями, підвищенні рівня валового внутрішнього продукту. Частка підприємств малого бізнесу у таких розвинутих країнах, як Японія, Німеччина, Великобританія, США, становить понад 90%. У країнах Європейського Союзу (ЄС) у 2018 р. кількість підприємств зазначеного виду бізнесу становила 25 млн; чисельність працюючих, задіяних у цій сфері, дорівнювала 97,8 млн осіб; обсяг доданої вартості, створеної підприємствами малого бізнесу, – 4,3 млн євро [1]. Також слід зазначити,

що у ЄС протягом 2008–2018 рр., що включає посткризовий період, відбулося зростання кількості підприємств малого бізнесу на 3,5 млн, що становить 16%; кількість зайнятих у цій сфері за вказаний період збільшилася на 5,3 млн осіб, або на 6%; приріст обсягу доданої вартості становив 727 млрд євро, або 20% [1]. Досягнення високих індикаторів діяльності підприємств – представників малого бізнесу у високорозвинених країнах відбувається на підставі розуміння їх значної ролі у формуванні економічної безпеки, що актуалізує питання вивчення світового досвіду функціонування малого бізнесу з метою виокремлення тих тенденцій його розвитку, що можуть стати основою для розроблення дієвих заходів із підвищення ефективності діяльності малого бізнесу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вирішенню проблем функціонування малого бізнесу, аналізу сучасних світових тенденцій його розвитку, обґрунтуванню доцільності та сутності заходів державної підтримки цього виду підприємницької діяльності, визначенню пріоритетів діяльності підприємств малого бізнесу присвячено праці багатьох учених, таких як З. Варналій, А. Крисак, Л. Лукашова, В. Ляшенко, О. Квасниця, О. Куницька, О. Поліщук, О. Пукало, В. Стрілець, Г. Толмачова, Л. Чуприна та ін. У дослідженнях зазначених учених акцент робиться на необхідності підтримки діяльності малого бізнесу як такого виду діяльності, що закладає основи сталого функціонування економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз наукових публікацій зазначених вище авторів дав змогу констатувати, що неповною мірою дослідженими залишилися питання щодо виокремлення головних тенденцій розвитку малого бізнесу у провідних країнах світу як підстави визначення найбільш дієвих заходів його підтримки та формування пріоритетів подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення світових тенденцій розвитку малого бізнесу як основи розроблення заходів із його ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз світових тенденцій розвитку малого бізнесу передбачає, перш за все, розуміння критеріїв віднесення підприємств до цього

виду підприємницької діяльності. Зазначені критерії відрізняються у різних країнах світу, що вимагає уточнення підходів до розуміння формальних ознак малого бізнесу. У США поняття «малий бізнес» охоплює як безпосередньо малі, так і середні підприємства. У Японії офіційними документами також передбачено застосування терміна «мале та середнє підприємництво». Організація економічного співробітництва та розвитку розподіляє підприємства залежно від чисельності працюючих, а саме підприємства до 19 осіб позиціонуються як вельми малі, від 20 до 90 осіб – як малі, від 100 до 499 осіб – як середні та понад 500 осіб – як великі [2]. У ЄС критеріями приналежності підприємств до певного виду бізнесу є річне значення чисельності працюючих, обсягу реалізованої продукції та/або підсумку балансу, що слугує основою виокремлення трьох видів підприємств, зокрема мікропідприємств, малих та середніх підприємств (табл. 1).

Зазначена класифікація підприємств надається у щорічній доповіді Європейської комісії стосовно розвитку малого та середнього підприємництва (Annual Report on European SMEs). Проте статистичну інформацію щодо показників діяльності цього виду бізнесу представлено більш подрібно, зокрема малі підприємства розподілено на ті, чисельність працюючих у яких становить від 10 до 19 осіб та від 20 до 49 осіб [3]. Також надається інформація стосовно великих підприємств, де чисельність працюючих становить понад 250 осіб. У зв'язку із цим аналіз показників діяльності малого бізнесу у країнах ЄС було здійснено саме у такому розрізі. Необхідно додати, що, згідно зі статистичними спостереженнями ЄС, даний вид діяльності має назву «малий та середній бізнес», що містить три види підприємств, зазначених у табл. 1. Отже, у подальшому використання поняття «малий бізнес» передбачатиме сукупність мікро-, малих та середніх підприємств, що є тотожним поняттю «малий та середній бізнес», яке використовується у ЄС.

Головні кількісні індикатори діяльності підприємств у ЄС представлено у табл. 2.

Аналіз даних цієї таблиці дає змогу зробити висновок про значне переважання у структурі підприємств країн, що входять до ЄС, саме підприємств малого бізнесу (99,8%), які забезпечують створення більше 56% доданої вартості та створюють робочі місця для 66,6% населення країн ЄС.

Важливим показником діяльності малого бізнесу у країнах ЄС також є обсяг реалізованої продукції, значення якого за певними видами економічної діяльності представлено у табл. 3.

Таблиця 1

Критерії віднесення підприємств до певної групи у ЄС [1]

Критерії віднесення підприємств до певної групи у ЄС (за рік)	Вид підприємств		
	Мікропідприємство	Мале підприємство	Середнє підприємство
Чисельність працюючих, осіб	від 1 до 9	від 10 до 49	від 50 до 250
Обсяг обороту, млн євро	2	10	50
Підсумок балансу, млн євро	2	10	43

Як видно з табл. 3, найбільша частка обсягу реалізованої продукції у країнах ЄС належить таким видам економічної діяльності, як оптова та роздрібна торгівля, а також переробна промисловість (18,7% та 45,2% відповідно), що дає підстави для більш детального аналізу показників їхньої діяльності та визначення певних тенденцій динаміки та пріоритетів розвитку малого бізнесу

Викликає певний інтерес також частка підприємств із різною чисельністю працюючих у загальній кількості підприємств у переробній промисловості, а також оптовій та роздрібній торгівлі країн ЄС у період із 2014 по 2018 р. (табл. 4). Дані цієї таблиці свідчать, що питома вага великих підприємств (із чисельністю понад 250 осіб) становила протягом зазначеного періоду близько 0,8% та 0,1% відповідно. Тобто більше ніж 99% загальної кількості підприємств припадало саме на частку малого бізнесу.

Також слід зазначити, що у структурі підприємств переробної промисловості переважали мікропідприємства, де чисельність працюючих не перевищує 9 осіб. Зокрема, у 2018 р. їх питома вага у структурі підприємств обробної промисловості становила 83,3%. Питома вага малих підприємств із чисельністю від 10 до 19 осіб дорівнювала 7,7%, від 20 до 49 осіб – 5,0%, від 50 до 249 осіб – 3,3%. Поряд із цим співставлення

частки обсягу реалізованої продукції різних видів підприємств малого бізнесу у переробній промисловості, а також великих підприємств демонструє таке співвідношення частки малих та великих суб'єктів підприємницької діяльності – 38,1% і 61,9% у 2014 р. та 33,9% і 66,1% у 2018 р. (табл. 5). Що стосується оптової та роздрібної торгівлі, то частка обсягу реалізованої продукції підприємств малого бізнесу становила 70% у 2014 р. та 67,2% у 2018 р. Розподіл цього показника за різними видами підприємств є більш рівномірним, аніж у переробній промисловості.

Зокрема, у 2018 р. на частку мікропідприємств припадало 21,7%, малих підприємств – 22,5%, середніх підприємств – 23% та великих підприємств – 32,8%. Отже, можна зазначити, що такий вид економічної діяльності, як оптова та роздрібна торгівля, створює майже половину обсягу реалізованої продукції

ЄС за рахунок переважно малого бізнесу за умови практично рівного внеску різних підприємств цього виду підприємницької діяльності. Тобто мікропідприємства відзначаються майже однаковим значенням питомої ваги обсягу реалізованої продукції порівняно з малими та середніми підприємствами. Переробна промисловість характеризується протилежною тенденцією, за якої за переважання кількості підпри-

Таблиця 2

Кількість підприємств, обсяг доданої вартості та чисельність працюючих за різними видами підприємств у ЄС у 2018 р. [1]

Вид підприємства	Кількість підприємств		Обсяг доданої вартості		Чисельність працюючих	
	млн	%	млн євро	%	млн осіб	%
Усього підприємств у тому числі	25,1	100,0	7,7	100,0	146,8	100,0
Підприємства малого бізнесу, з них:	25,0	99,8	4,3	56,4	97,8	66,6
мікропідприємства	23,3	93,0	1,6	20,8	43,6	29,7
малі підприємства	1,5	5,9	1,3	17,6	29,5	20,1
середні підприємства	0,2	0,9	1,4	18,0	24,7	16,8
великі підприємства	0,1	0,2	3,4	43,6	49,0	33,4

Таблиця 3

Обсяг реалізованої продукції підприємств малого бізнесу країн ЄС за видами економічної діяльності у 2018 р. [4]

Вид економічної діяльності	Обсяг реалізованої продукції, млрд євро	%
Усього за видами економічної діяльності, у тому числі:	14559,6	100
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	72,6	0,5
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	146,5	1,0
операції з нерухомим майном	413,4	2,8
тимчасове розміщування й організація харчування	447,9	3,1
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	479,3	3,3
інформація та телекомунікації	584,7	4,0
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	755,9	5,2
професійна, наукова та технічна діяльність	1041,6	7,2
будівництво	1315,4	9,0
переробна промисловість	2720,0	18,7
оптова та роздрібна торгівля	6582,3	45,2

Таблиця 4

Частка підприємств із різною чисельністю працюючих у загальній кількості підприємств переробної промисловості, оптової та роздрібно торгівлі країн ЄС у 2014–2018 рр. [3]

Чисельність працюючих, осіб	Вид економічної діяльності	Частка підприємств із різною чисельністю працюючих у загальній кількості підприємств країн ЄС, %				
		Роки				
		2014	2015	2016	2017	2018
до 9 (мікропідприємства)	переробна промисловість	82,7	83,3	82,9	82,9	83,3
	оптова та роздрібно торгівля	94,0	94,0	93,9	93,8	93,7
від 10 до 19 (малі підприємства)	переробна промисловість	8,2	7,9	8,1	8,0	7,7
	оптова та роздрібно торгівля	3,5	3,5	3,6	3,6	3,7
від 20 до 49 (малі підприємства)	переробна промисловість	5,0	4,9	5,0	5,1	5,0
	оптова та роздрібно торгівля	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
від 50 до 249 (середні підприємства)	переробна промисловість	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
	оптова та роздрібно торгівля	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
понад 250 (великі підприємства)	переробна промисловість	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8
	оптова та роздрібно торгівля	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Таблиця 5

Частка обсягу реалізованої продукції підприємств із різною чисельністю працюючих у загальному обсязі реалізованої продукції переробної промисловості, оптової та роздрібно торгівлі країн ЄС у 2014–2018 рр. [3]

Чисельність працюючих, осіб	Вид економічної діяльності	Частка обсягу реалізованої продукції підприємств із різною чисельністю працюючих у загальному обсязі реалізованої продукції країн ЄС, %				
		Роки				
		2014	2015	2016	2017	2018
до 9 (мікропідприємства)	переробна промисловість	5,2	5,0	5,0	4,9	4,5
	оптова та роздрібно торгівля	23,7	23,5	23,2	23,9	21,7
від 10 до 19 (малі підприємства)	переробна промисловість	4,2	4,2	4,0	4,0	3,6
	оптова та роздрібно торгівля	9,8	9,7	9,6	10,6	9,3
від 20 до 49 (малі підприємства)	переробна промисловість	7,6	7,4	7,4	7,5	6,6
	оптова та роздрібно торгівля	13,9	14,3	14,8	14,8	13,2
від 50 до 249 (середні підприємства)	переробна промисловість	21,1	21,2	20,8	20,6	19,2
	оптова та роздрібно торгівля	22,7	22,5	22,3	24,1	23,0
понад 250 (великі підприємства)	переробна промисловість	61,9	62,2	62,8	63,0	66,1
	оптова та роздрібно торгівля	30,0	30,0	30,1	32,3	32,8

емств малого бізнесу більше половини обсягу реалізованої продукції створюється великими підприємствами.

Слід зауважити, що формування тенденцій та пріоритетів діяльності малого бізнесу у країнах ЄС відбувається на основі регулювання діяльності країн-членів через реалізацію програм, фінансування яких здійснюється структурними фондами, зокрема Фондом регіонального розвитку, Соціальним фондом, Фондом аграрного та сільського розвитку та ін. У зв'язку із цим слід окремо зазначити про спеціальний документ ЄС, а саме Акт із питань малого бізнесу (A “Small Business Act” for Europe), що визначає особливості діяльності малого бізнесу в країнах ЄС, заходи щодо їх підтримки, передбачає спрощення регуляторного середовища та усунення перешкод для його розвитку [2; 6].

Слід підкреслити, що, незважаючи на спільний підхід керівних органів ЄС до здійснення

політики підтримки розвитку малого бізнесу, існують певні відмінності, особливі риси та тенденції розвитку на рівні окремих країн. Також є певні спільні та специфічні характеристики в азіатських країнах та США (табл. 6).

Отже, можна зазначити, що діяльність малого бізнесу у розвинутих країнах світу характеризується такими рисами, як:

- активізація тих видів діяльності малого бізнесу, що створюють підстави для успіху на зовнішніх ринках та формування сталого соціально-економічного зростання країни. Як свідчить проведений аналіз показників діяльності малого бізнесу, такими видами діяльності є переробна промисловість, а також оптова та роздрібно торгівля. Дієвим впливом на економічну стабільність країн відзначається також активізація інноваційно спрямованих та високотехнологічних виробництв;

- визначення додаткових пріоритетних напрямів діяльності малого бізнесу на основі стра-

тегічних напрямів економічної політики та соціально-економічного розвитку;

– державне фінансування малого бізнесу на основі започаткування спеціальних цільових фондів, а саме фондів мікрокредитування (кредити для організації власного бізнесу, кредити для підтримки пріоритетних видів діяльності, кредити для окремих груп населення, що здійснюють підприємницьку діяльність); фондів гарантування кредитів (гарантії фінансовим установам щодо кредитування діяльності малого бізнесу); фондів кредитування зростання (надання позик підприємцям, що демонструють потенціал до збільшення обсягу продажів, переважно на зовнішніх ринках); фондів венчурного капіталу (фінансова підтримка новостворених малих підприємств шляхом надання податкових кредитів) [7, 8];

– забезпечення пільгових умов кредитування діяльності малого бізнесу з метою сприяння його ефективній діяльності та запобігання банкрутству у перші роки функціонування на основі створення спеціалізованих банків;

– підтримка функціонування малого бізнесу на рівні місцевих органів влади шляхом здійснення консультаційних процедур та сприяння полегшенню здійснення процедур адміністративного характеру.

Необхідно зазначити, що в Україні пріоритети розвитку та підтримки малого бізнесу за окремими напрямами збігаються з тими, що є актуальними для переважної більшості країн світу. Так, сприяння активізації цього виду підприємницької діяльності у нашій країні передусім пов'язане з необхідністю оптимізації дій адміністративного характеру, зокрема зменшенням кількості ліцензій та дозвільних процедур з акцентом на залежності вартості ліцензій на ведення бізнесу від його розміру, а також збільшенням повноважень місцевих органів влади щодо видачі дозволу на здійснення підприємництва. При цьому важливим є збільшення дорадчих функцій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо діяльності малого бізнесу. Також таким, що відповідає підтримці інноваційно спрямованих видів діяльності, можна вважати вітчизняний напрям, пов'язаний із необхідністю гарантування прав інтелектуальної власності та запровадження механізмів відповідальності за порушення цих прав. Поряд із цим в Україні актуальним є стимулювання розвитку інфраструктури для інвестиційної та інноваційної діяльності у малому бізнесі. Спільним для України та інших країн світу пріоритетним напрямом підтримки малого бізнесу можна вважати усвідомлення обов'язковості реформування податко-

Таблиця 6

Спільні та специфічні умови розвитку і підтримки малого бізнесу в окремих країнах світу

Особливості розвитку та підтримки малого бізнесу, що є спільними для окремих країн світу	Специфічні умови функціонування та підтримки малого бізнесу в окремих країнах світу
- наявність пільгових умов кредитування діяльності малого бізнесу	Великобританія: - переважання суб'єктів малого бізнесу у сфері високих технологій; - участь великих підприємств у започаткуванні малого бізнесу із залученням їх як структурних підрозділів.
- надання спеціальних повноважень виконавчим органам влади щодо прийняття рішень у сфері малого бізнесу	Німеччина: - значна частка молоді у структурі працюючих; - розвиток інноваційного малого бізнесу на регіональному рівні; - консультаційні пункти та комісії при Палаті промисловості і торгівлі.
- започаткування організацій, відповідальних за створення сприятливих умов для функціонування суб'єктів малого бізнесу	Іспанія: - надання фінансової допомоги не суб'єктам наукової діяльності, а безпосередньо малим підприємствам, які замовляють необхідні розробки в науково-дослідних установах.
- запровадження спеціалізованих банків, що здійснюють підтримку діяльності малих підприємств	Франція: - започаткування малих підприємств на місцевому рівні як точок зростання територій, що не мають розвиненої інфраструктури та потребують стимулювання соціально-економічного розвитку.
- наявність програм навчання здійсненню підприємницької діяльності	США: - наявність великої кількості державних програм, що розробляються Адміністрацією малого бізнесу та стосується широкого кола питань діяльності цього виду підприємницької діяльності.
- наявність програм навчання здійсненню підприємницької діяльності	Японія, Південна Корея: - переорієнтація державної підтримки розвитку малого бізнесу у будівництві, легкій промисловості, сфері послуг та сільському господарстві на розвиток малого інноваційного та наукомісткого виробництва.
- наявність програм навчання здійсненню підприємницької діяльності	Китай: - забезпечення базису для співпраці із закордонними організаціями з підтримки малого бізнесу; - здійснення консультування населення і підприємців із питань функціонування підприємств малого бізнесу.
- наявність програм навчання здійсненню підприємницької діяльності	Сінгапур: - функціонування суб'єктів малого бізнесу у багатьох сферах, що створюють велику кількість робочих місць.

вої системи та забезпечення доступу до джерел надання кредитних ресурсів, а також запровадження спеціальних органів виконавчої влади щодо підтримки малого підприємництва [9; 10].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи основні тенденції та особливості функціонування малого бізнесу в окремих країнах світу, можна зазначити таке:

– малий бізнес відіграє провідну роль у формуванні позитивних тенденцій економічного розвитку країн світу, про що свідчить значна питома вага підприємств цього виду підприємницької діяльності у загальній структурі підприємств, а також частка створюваного ними обсягу доданої вартості та реалізованої продукції;

– вагомий вплив діяльності підприємств малого бізнесу на економічне зростання країн є чинником активізації формування та реалізації програм його державної підтримки та запровадження відповідних ініціатив, зокрема пільгових умов кредитування; спеціальних повноважень виконавчих органів влади; спеціалізованих банків; програм навчання здійснення підприємницької діяльності та ін.;

– зрушення акцентів державної підтримки у бік інноваційно активних та спрямованих на розроблення високотехнологічної продукції малих підприємств слугує підставою для активізації здійснення науково-дослідної діяльності суб'єктів малого бізнесу як власними силами, так і шляхом залучення спеціалізованих установ на договірній основі;

– у ЄС регулювання діяльності малого бізнесу здійснюється наднаціональними, міжнаціональними і національними органами влади та організаціями, що дає змогу враховувати інтереси окремих країн-членів, суб'єктів підприємницької діяльності, галузевих та регіональних асоціацій малого бізнесу;

– головним документом ЄС щодо малого бізнесу є А "Small Business Act" for Europe, що визначає його головні пріоритети та створює сприятливі умови для ефективної діяльності, зокрема розроблення законодавчих норм та спрощення існуючого регуляторного середовища; ефективного використання можливостей державної підтримки; використання можливостей Єдиного ринку; надання стимулів для екологічно ефективних підприємств та ін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Annual Report on European SMEs 2018/2019 Research & Development and Innovation by SMEs. URL: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en#annual-report (дата звернення: 11.05.2020).
2. Малий бізнес: зарубіжний досвід. URL: <http://www.remzavod.biz.html> (дата звернення: 22.04.2020).
3. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/data/database> (дата звернення: 15.05.2020).
4. Мировые тенденции развития малого предпринимательства. URL: <https://msd.com.ua/malyj-biznes-osnovy/mirovyetendenciiirazvitiya-malogo-predprinimatelstva/> (дата звернення: 22.04.2020).

tendencii-razvitiya-malogo-predprinimatelstva/ (дата звернення: 23.04.2020).

5. Захарова Н.В., Лабудин А.В. Малое и среднее предпринимательство в европейских странах: основные тенденции развития. *Управленческое консультирование*. 2017. № 12. С. 64–77.
6. Кришак А.О., Мусятовська О.С. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 68–73.
7. Малий и средний бизнес в странах Европы. URL: <http://xn--80aplem.xn--p1ai/analytics/Malyj-i-srednij-biznes-v-stranah-Evropy/> (дата звернення: 22.04.2020).
8. Апостолук О.Ю. Пріоритети державної фінансової підтримки малого бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5085> (дата звернення: 15.05.2020).
9. Лукашова Л. Стратегічні пріоритети розвитку малого підприємництва в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С. 97–108.
10. Мировые тенденции развития предпринимательской деятельности в экономике зарубежных стран. URL: <https://articlekz.com/article/15307> (дата звернення: 15.05.2020).

REFERENCES:

1. Annual Report on European SMEs 2018/2019 Research & Development and Innovation by SMEs. Available at: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en#annual-report (accessed 11 May 2020)
2. Malyj biznes: zarubizhnyj dosvid [Small business: world experience] Available at: <http://www.remzavod.biz/e9.html> (accessed 22 April 2020).
3. Eurostat. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/data/database> (accessed 15 May 2020).
4. Mirovyie tendentsii razvitiya malogo predprinimatelstva [World trends of small entrepreneurship development] Available at: <https://msd.com.ua/malyj-biznes-osnovy/mirovyetendenciiirazvitiya-malogo-predprinimatelstva/> (accessed 23 April 2020).
5. Zaharova N.V., Labudin A.V. (2017) Maloe i srednee predprinimatelstvo v evropejskix stranah: osnovnyie tendentsii razvitiya [Small and medium entrepreneurship in European countries]. *Management Consulting*, no. 12, pp. 64–77.
6. Krysak A.O., Musjatovskaja O.S. (2018) Problemy ta perspektivy rozvytku maloho biznesu v Ukrajinі [Problems and prospects for small business development in Ukraine]. *Economics and State*, no. 12, pp. 68–73.
7. Malyiy i srednij biznes v stranah Evropy [Small and medium business in European countries]. Available at: <http://xn--80aplem.xn--p1ai/analytics/Malyj-i-srednij-biznes-v-stranah-Evropy/> (accessed 22 April 2020).
8. Apostoljuk O.Ju. (2016) Priorityety derzhavnoji finansovoji pidtrymky maloho biznesu v Ukrajinі [Priorities of government financial support for small business in Ukraine]. *Effective Economics*, no. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5085> (accessed 15 April 2020)
9. Lukashova L. (2018) Stratehichni priorityety rozvytku maloho pidpryemnyctva v Ukrajinі [Strategic priorities of small entrepreneurship development in Ukraine]. *Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*, no. 5, pp. 97–108.
10. Mirovyie tendentsii razvitiya predprinimatelskoy deyatelnosti v ekonomike zarubezhnykh stran [World trends of entrepreneurship activity development in foreign countries]. Available at: <https://articlekz.com/article/15307> (accessed 15 April 2020).